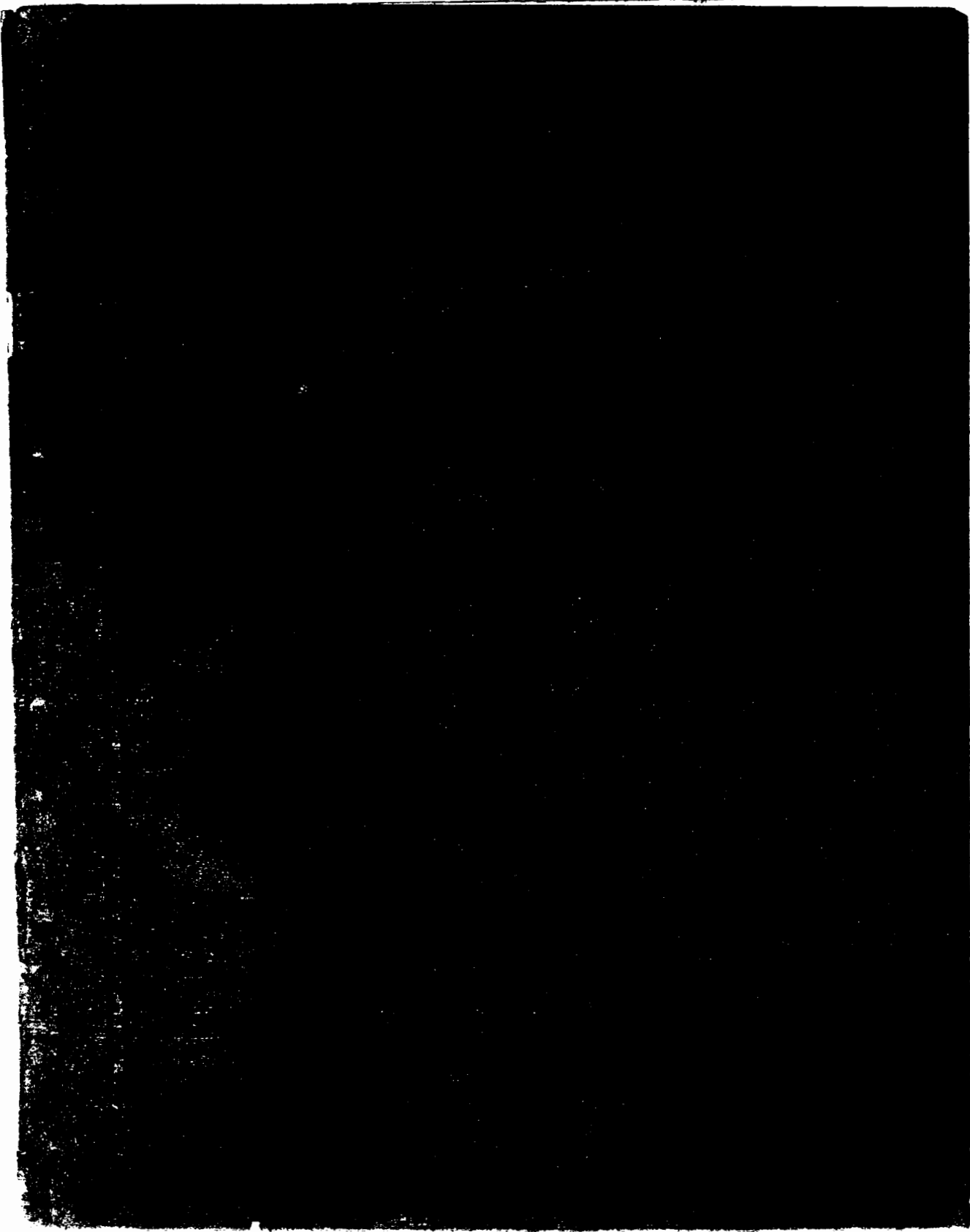

319
(3)

K44/14

Isaak Mulaudzi.

pp 1 - 24
pp 25 - 32*

vha pfa hu tshi pfi makhuma u da;
 & sia la, vho fhirela Venda; vho fhata mikhosha
 ya vho dzi thavhani dya hone. - Phomaustral.
 Vha tshu vha thoma u hangane vha ri: dya nga fhi?
 vha vha do ri vhu laya.

Ngofho ya fara shango lothe, vha hangane.
 vha vhu dzisana vha ri; vha tshena vha ri mini?

ngauri hova hu sina a di vha ho zwi vha dela zwone
 vha e le lwa vha ri a vhangona dya nga ndwa,
 vho da u fhata, vha ri ri do zwi vha na.

nga u opha vha vhu dya vha thanga vha vhalise
 masambi ngauri vho vha vho di lu gisela u lwa.
 Arali vha tshena vha tshi funa u di vha, &
 mbilu dya vha Venda na vha sutthi dya dya
 vhu hali,

vha vha vho na zwa vuri a vha vha ndwa
 ndi vha tshu vha Khuvhe.

tshi fhangani tshu ne tshi la vha Venda
 na ~~vha~~ sutthi, a vho nga tshi dya na vha tshena
 zwa vhu di ngauri vengo lo vha li hulu
 ngauri makhuma ndi vha tshu vha tshi tshu.
 na vha Venda ndi vha tshu vha tshi tshu.
 makhuma ha vha la vho dya vha vha

K44/142

319

Mudi wawho Schoemansdal / (ha funyungu)

Vha kundwa nga vha vanda, ngauri a vhangwe
pfama na vhasuthu na vha vanda,

Tshifhinga he tshila ndimori mawhuru hachala
vho vha vha sa athu u e lelwa zwa uri

Muthu murema anga fungwa.

Vha bone, vha tshena vha funa ho uri

Muthu murema a fungwe mafhungo a

Mudzimu a si vhanghi.

Tshi ne tsha ri shaisa u pfama na

Makhurwa a Kale, ndi uri vha ri khadela,

na vha shumela, Ri tshi lisa, ri tshilima,

ri tshi shanga khuri ri sa vho ni malamba

gone mbadere
nangwe yiri
yirivwe.

vho vha sa funi uri muthu murema a fungwe

mafhungo a mudzimu, na u di vha Jesu,

na u sendela tshiri ha Kerekenya vho

ngauri vha vha vhe vhatshu vha tshitshu

ndingwa misi he ila vhatshu vhe na tshitshu

Makhurwa a tshi shu laka muthu murema

zwi sir a mulandu, na murema a vbulaya

Makhurwa vha soko u khona foloi

i sir a muthu vho tangula zwa the

ndi zwone zwo usaho vengo, vha tshi vho
shulaho nga tshimboke i hu w' li pheda.

vha na dirhi ~~na~~ vha layaha
 ndi gwone zwo va sako vengo na tohi tshu
 tsi makhwa a tohi a u gwima
 vha tuwa na vhatthu vho hwalwa zwi gidi
 makhwa namela tbi'di na tbi gidi
 tshi nwe tsh hwalwa nga muthu wawe
 ngauri vho vha vha tshi gwima ndou na
 Thuda na Nari na mboru vhu na tshu gulu
 ngauri vha tshi a u gwima vho vha vho sashugi
 vho tshu nga Thukha ndou nari tshu gulu
 ngauri ndi Thukha ga vhu hali ha ulwa
 Arali yo thuntshwa i a lwa a rali i songo
 farwa zwa vhu ndi ngauri vha tou nanga
 khulwane. I le vha vha nga maanda ndi
 tshu gulu tshigidi tsha hone tshi hwalwa
 nga vho vhidli vha tshi thuntsha vha vha
 Kha phande ya muri ngauri a tshi
 kori ~~na~~ vha nga muthu o vha Kha shada
 zwi gidi gwa kale zwo vha zwi tshi
 tate lwa nga mubomoni nga musili
 Ri shela musili phanda Ra kana
 u g adela daga (Labi) nga Laistok
 ndi tsimbi ya u tate lwa nga yo

vonderlader

Ithungulu, ndi phunkha, i ofhisako
 na vuhali, Snali vha tsha ditatela
 itshi zwi vha na i da ulwa ^{u lou fumbilame tshi tshami nga u ofha ngamvi i abha}
 nga maanda na nga vuhali
 mavhuru, vha shavha nga zimbid
 vha thv vha shavha nga milembe
 vha pika lu vhalo vhanwe
 vha vhlawa he ne ngei Dakani
 vha shaya na ~~ndi hane~~ ndi hane
 u vhengana mine ha bva hone
 ngamvi a vha landi muthu murema
 ndi hane vha luthu na vha venda
 vha vhengana na mavhuru, nga zwi
 vha venda, na maguvhu, ndi
 hone vho zwi vha na vho zwi pfa!
 Ha vha u vhengana na u nyadzani
 u vhengana ho vha ho hula sha
 vha venda, vho dzula ho zi
 Ithovhani, Khulu, na madakani
 mahulu, ngasiri vho vha vho fulu-
 shela dzane zwiinghi ngamvi
 na vha venda vho vha vho ra-
 mbiwa u zwi ma dzi ndon

6

319

Tshu... ndi p...
 Na vhu hadi Anadi vho tate d...
 i tahi zwi'ghama i da...
 nga ma... nga vhu...
 marharon vho shasha nga...
 vha th... vha sha vha nga...
 vha pita lu vho...
 vha vhu... ke ne nga...
 vha shaya na... ndi hane
 u vhe ngama hane h... hane
 nganni a vha landi...
 ndi hane vha lu... na vha vanda
 vha vhe ngama na marharon...
 vha vanda na magur... ndi
 hane vho zwi'ghama vho zwi'pfa
 Ha vha u vhe ngama na u...
 u vhe ngama ho vha ho...
 vha... vho dula ha dzi
 Th.../Khulu na ma...
 ma... nganni vho vha vho fulu-
 phela dzane zwi'ng'hi nganni
 Na vha vanda vho vha vho ra-
 mbu... zwi'ma dzi ndon

Hums ngauri na vhone vha tshi
 vhi laela vha sa wani malamba
 nanga, dza ndou dzi tshi dhiwa
 nga mabhuru vha venda, vha shava
 na zwi gidi, zwe vha hwaliswa,
 maphungo e neo a vusa ndwa,
 ngauri khavhene vho, vha venda, nduna
 ya vho ya u zwi ma ndi Junyu funyu,
 (Trompo), le a irwa nga mabhuru
 musi vho no vhu ya u gwima, mabhuru
 vha vhu dza vha vhe regi, vha vho, vha vi,
 zwi no ni a ~~haya~~ ya, ni dzule vhe gembili
 ni vhu ye ni e u zwi ma ha fhu ngauri
 Dzi phu kha fzo vha dzi tshenghi dzo dala
 masha ngo. o the. vha venda vho vha vha tshi
 tou u pfula nga mise ohe na nga mbado, dzo pfumbiwa
~~ya~~ vishonga, ya vho, uri dzi si vho, na maano,
 vha tshi tou u ngauri e ne vha fuma, ya sala
 dzi nwe dza sha vha gone ya sala, vha irema
 Kha magauri ya mbo di wba he ne vho nga vhu nanga,
 ha vho, ya fe, vhe ri a ili wi nga shango li thibi
~~vhe ri a ifhali.~~ Hu da masha ngo o the, vha Tangana,
 ya di sala, ngauri vhatu vha Kale vho vha vha sali, zwi ngchi
 na hone phu kha, dzo vha dzi tshinga kholomo.
 Ndou vha tshi tou u sera, nga fhasi, ha yo, vha rema gafa,
 na ngaho, vha re wa adila, ya u ya mahayani.

Huro ngauri na vhone vha tshi
vhi laela vha sa wani malamba
nanga, dza ndon dzi tshi dhi wa
nga ma vhone vha venda, vha shava
na zwi fidi, zwe vha kwaliswa,
mafhungo e neo a vusa nadwe.
ngauri khashenevho, vha venda, ndume
ya vho ya u zwi ma ndi Funyu funyu,
(Frompo) le a inwa nga ma vhone
musi vhone vhu ya u zwi ma, ma vhone
vha vhi dza vha vhe regi, vha vha, vha vha
zwi no ni a taya, ni dzu le vhe ge mbili
ni vhu ye ni e u zwi ma ha fhu ngauri
Dzi phu kha dzo vha dzi tshinghi dzo dzo
ma shango, othe, vha venda vho vha vha tshi
ton a pfula nga misochu na nge mbado, dzo pfula
vha vhi ton u nganga i ne vha fura, ya sala
dzi nwe dza shava gone ya sala, vha inema
kha ma ganu ya mbo di wile he ne fho nge vha tanga
ha vha ya ya, vhe ri a ili wi nge shango li tshi
vhe ri a i phali. Hu da ma shango othe, vha tangama
ya di sala, ngauri vha vha vha vha vha vha, zwi ngchi
na hone phukha dzo vha di tshingha khalomo.
ndon vha tshi ton u sera, nga phasi hago, vha neme zwi
na ngoho vha vha vha vha vha vha, na ngauri.

319

K44/14

vha ya hayani u awela, vhu the loni ka vhege ya phanda,
vha vanda, vha langana ulwa na makhuwa.

319 vha ramba mbi vhe ri tshiala tshiala, vha ilapuri
vha ita tshimberha vhe ri ma thithi nga mutthiki
& vutshela vhasa, wawe, gwino vhe ri nga ri
ite maano ri humbele gwino gwigidi,
ri ri ndou, dzo wa mutangani, ri the ni
zwi gidi, ri ni vhubahele dji ndou
ri do vhu ya na dji nanga ~~ni~~ murahu
ha shavha, ya dunguzwi, vha ne wa zwi gidi.
Hari vhusiku cha vutshela makhuwa vha wa
na vho, ngauri shango la Vende ndi la
dji thavha, na madaka mahulu, makhuwa
vha Kundwa ngauri vho vha vha sina zwi gidi,
zwa vundi zwi monga zwa gwino, na Ganansi.
la kene lo vha li tohi tori ta telwa nga ^{Vondenladen} mulomoni
vha ^{tra} phisa nga mulilo nga murahu, vha shavha
la sala li tohi bila li lothe, milinga yalo vho vha
vha tshi tika nga matombo, uri li si shavhe.
a li swiki kule kule,
Hari, nga li nwa ~~shavha~~ makhuwa
vha langana u tuwa. Hari, vhusiku
vha mbo di goda vha shavha, ngauri vho
ngo vha na vha phalali, murahu, ha vho.

319 Ha ~~va~~ nga matshelo vha wana e matimba.
 vho pfuluwa, A si vhalaa) Tshi ruli tshi tshi
 duba, vha tshi a vhuwa vha sala vha tshi
 Kanuka vha tshi ri "aa" "aa" Hu si di vhe mutlu
 uri mulandu ndi mini?

U pfuluwa uho, ha makhwa, ha
 sha vha vhatu, vha Ha matshava,
 vhe ri a ri lindeli. kezwi gwi daho.
 Nanga ya Phala ya lila, vha Ha matshava,
 A si vhalaa, vha shavhela vhu kovhela
 na masambila vho. ngauri makhwa
 ovha ogonya na mulambo wa megedji.
 (Sand Rivier) vha Ha matshava, vha mela
 nga vhu kovhela, A si vhalaa vha shavhela
 Ha Laga, ^{o malakong} vha tanga nedgwa hone.
 vha ~~ha~~ ta hone, vha ruda mbilu, yavho.
 Hari vho dzulakenengi madevhele,
 a vhu lava makhwa, moordrift
 muhalagweni, vho vha vhe makhwa
 vho tevhele ho Piet Potgieter, ngawaha
 wonoyo.

mafungo e neo a vusa ndwe,
 mu kosi wa makhwa walila

wa guma vhuwva, vha da vha tshi
 phalala muKosi, vha ku vhangana,
 U ri vha ee uli fhegela vha havho. Na
 He ne ngei musanda wa Ha Laga ^{malokong}
 phala ya lila, vhe ri maswina
 ata o ri wana ndi hone hone, haa?
 Ri a tangana, vhatanga, vha ku -
 vhangana musanda.
 vha Ha matshava, vho vha vhe vhone,
 vha lwi, vha ima ku kondaho, vha ri
 Namusi ndi hone hone, vha tshi do
 ri vhone! Makhuwa, a ku vhangana,
 mbi ya lamwa, vha toa na mulambo,
 wa muhalagwena, vha luga musanda,
 wa Ha Laga, Ho vha hunga madetwana,
 vha edela hene fho. Ha ri musimaphwahi
 a tshi towuka, makhuwa a wela mulambo.
 vha ya musanda, vhatanga vha bva
 vhatangana mu vhu ndumi,
 vha tshena vha nisa mulilo.
 u boa ho. Bai Port Elizabeth Mutobon
 wa shuluma, wa ri tiki-ndi, tiki-ndi, tiki-ndi,
 ngauri vha rema vha sina zwi fidi
 *vho vha

malokong

#

K44/14

//

31 ~~Qwi~~ vha Kundwa, vha shasha

ngauri vha the vha tshi fhela.

vhe ri:ri a fhela! vha shasha.

Ma khwasa vha thuba mudi vha u longo
(mulilo) vha thuba kholoma na vha the

ndi hone vha Ha matshasha vha tshi

zwi vbona zwa uri fhamo a si hayani.

ndi khwine ri tshi humela murahu.

vha mbo di onesa vha humela

murahu. Hayani. ha vho. Ha matshasha.

na zwinò hono sala vha dukulu.

Venda lambo lala, Ha sala ma baste
ngauri Roma, bulana, o vha sha, shango la muralemi, na

mama

vha tshi vha di na, vha vha bvisisa

vha na vha vha lidzana matanghe a

ma hosi vha tshi lu vha nga vho.
vho mpha, phuli na vho magi vha nda, na Ramonda.

wo vha u humano, hu sina mulalo

vha vhu fhe zi, na dzi ndan,

dzi hone, nga maanda muttu a sa

tshi mbili e the, na shango lo vha

li tshi le mela Mashango a tshi vu tshelana.

ndwa yo fhu ngu dze nga u da

Ha vha funzi, nga fhu ngo la madiamu

ndi' lone shotho dzo, la vha the vha the,

Thane vha Ramabulana ndi

Davhana na Rasikhuthuma na Makhadu

Musi magivha, Oha, vha vha Ramabulana,

vha vha ngisana, vhu hosi, ha vuvu ndwa, khulu,

Musi murathu wa vha, Makhadu, a tshi dghena

vhu hosi, Davhana a shavhela, Ha Jiwawa (Johannes)

Albazin, Makhadu a mutsvhela, a tuwa aze

Ha Mphaphuli, a vhuza Ha mphaphuli a da

a dzula, mpheni, Rasikhuthuma, a dzula

Tshitungulu, nga liwawe du vha, Davhana,

a amba na Jiwawa, uri vha dighi Rasikhuthuma,

Jiwawa, a rambe vha tonga vha dighi

Rasikhuthuma, a shavhela vhu vhe dighi,

Musi o nophula he nengi, Jiwawa, a do vha

a mutsvhelela uri a vhuza, na ngoho,

Rasikhuthuma, a vhuza Tshitungulu,

a dzula hone, a lu vha Jiwawa,

Jiwawa vha e Muportogis, a tshi vva

Portogis, O da na nduma dgame, ndi vho

Nwamaungu, na Miswani, na Luresa ^{tho} _{sa}

na Fridens ^{ndi e na pholosi li khulu} musu a tshi vva Portogis, vha

e muvhambadi, o da na vha ^{nga}

vha mukwalela thundu dgame na zwi fidi

zwa mukapuziwa (vordenliden)

na mabodelo a halwa (Grafau)
 ndi mabodelo mahulwane, hwalwa
 nga vhatthv vavhili, vhatonga vha mu-
 ita Khosi, yavho, vha mulurha, ngauri
 o vha e na zwi, gidi, ngauri vhatthv, vha-
 kale vho vha vha tshi ofha tshi gidi.
 ndi hone, atshi vha Khosi, (Tolo ke) muambelili
 wawe, o vha e April, Tshinetise
 mu rwati ndi, Bwatama, e na mapholisa a we,
 muthelo wawe, vho vha vha tshi thela,
 nga malembe mavhili kana, mana.
 £1- yo vha itshi thelela vhatthv vha-
~~na~~, muvhuso wawe wa hula a ya
 u dia, ~~na~~ Tshikumbu, na Luwamondo,
 na Ha magoro na Ha Rambuda, na Luvhola,
 na Ha Begwa, nga li mve durha mavhuru
 vha mufana, vha tu wa nae, vha muisa
 Kimberley vhu dzuloni hawe ha dzula
 'mr. ~~gidi~~ kwaha muthi, ado vha avhuya
 vhu dzuloni hawe. ngauri o vha e na
 Khotho, ya u Khotha, vhatthv, kha yo,
 ndi. Danda li hulu live na mabuli
 manghi ~~.....~~ vha longa Mulenghe
 muthi muthi khalo

Phanda ha
the ngwe.

Na Katsi, ooha e nago. Ndi thambo, dgo
 lu Kiwaho sa thaham, dgi na mapfundo
 dgo vho fhelelwa Kha thandanyana
 Musi vha tshi rwa muthu vha abula Baghi,
 na Hembu, vha mshu vha misa vha vho fha
 zivanda na milenghe, vha vola Sambelo
 vha shela madi vha longa Katsi ngomu
 vho shela na muno, a vali muthu, e na
 Mulandu, vha dori mulifho wa mulandu
 wan ndi £5. A vali a sina ndi Katsi
 thamo ngamri na vha vanda vha vha vhattho
 muofha, vho tshikase na vho mphaphuli
 vha tshia vha tshi lutha na vho Rambuda, na
 Nkwamonda, vho vha vha tshia u lu vha, Ha Jivane
 ooha a tshi ita a tshi vha vhidga vha tshia
 na Dzi Kholomo, na mali, ha ene a tshi
 vha vha vhele Kholomo, ndi musu e muma
 otha nyaho, e na Musengele (musumuru)
 misengele i bva hone, Mabodogisi ndi
 vhattho vho thanyaho, Na Frenandez,
 Nwatshi kurwana, e na milamula minghi
 milamula ine na i vho na Shangani
 la vanda i bva hone, ha ha.
 e na Bulasi thamo, vanda, Tshakhuina

thā mu ise ha jiwawa, a sala hone
 a dula nuaha a tshi shuma Bada
 He ne phala mudzwevidi, mukhesi
 musi ofhedga mulandu wawe a vhu chela
 vhu dzuloni ha we, ndwa ya mukhesi na
 mugiohi ya hbo fhela, nga fhungo, la
 mudzimvu, nga nga jiwawa, na masotsha,
 vhu swina, ha vha vhu hushulu, Shangoni, lo the
 la venda, Hu tshi ri dzi ndwa, He dzi ndau
 muthu a sa ko vhe lelwi nga, nga zwi, vhandu,
 mu tshi mbili, u fanela, u ta vhangya, u dge na
 mudini, vha sa athu u vale, khoro, ngauri
 li tshi ko vhelela, khoro dzi a valwa,
 nga u ofha na swine na ndau, vha thū
 thā Kale vha vha vha sa tshi mbili nga maanda,
 u bva tsha khuma, u ya ha tshi vha sa ndi madzwe
 mavhili, ngauri, vha vha vha tshi le melwa nga
 madikhulo, ndi malungu manghi a ne vha ambare
 khondani, na nga u beba, vhana, ngauri nwana wa
 muthu vha, mitamu na muthihi, u tsha di bebiwa,
 ha vha u vha na muthu, na hone vho vha vha
 sa vha u tshimbile, nga maanda, na hone Shangoni
 lothe di daka the dzi, na thangasi, hu sa tshi mbilwa,
 Ho the ho the, ndila i tshi nga midi, muthu a vali,
 a tshi tswa Luvalani u tshi a mangwile, hu
 to delwa, mbuvha, ya u lala ngeo, muthu ha vhai
 ndi o ne maitele a Kale Shangoni the la venda,
 vha zwi a vha tsha hu ita kule, ndi yane
 mishumo ya vha kale, ndi musi vha tshi shwela,
 nga maanda, zwo the dwa nga vha fangi vha
 Kale nga fhungo la mudzimvu, ndi lone lo tshu
 vhu swina, ho the nga murwa wawe Jisu, Kristus

Matabu

319

K44/14

17

7

nduna ~~...~~ kwawa Albazine ~~...~~ dgi
 nwamadla ngu, na Luwesa, ndi rhone vhe a bva.
 na vha. Pa togisi vho mu kwabela Thondu ya we.
 a da a vhe a dgi nwe nduna dza we phango vanda.
 ndi Miswane, na Khuphani, na Mamukhani,
 na mahlenga, na Shimyami, na nwamadla
 na Homu, na puwashi Kwemane na
 tshigalo na muhavhula, na mphakhatthi na
 Mahumise, na Mabisenudaya, na Bogisi na
 Bungeni, na nwadgingingwa na Ri Singa na
 Luvhola. Munene wa gwevhana maswanganye. Ndi ene
 vha ngi sanaho. na gwawa vuhosi ngauri ovha
 l na vhatthi vha ngi. Givawa a mi ngelela.
 ari; makhuwa vhe ni ida ridovha Shango
 Manabastata, a ta kuwa na mudi wa we
 a ya hone. vha tshi swika, vha mbo mufara
 vha mahlenga khathoni, na masankosi.
 na dandami lezigheni, a phe da madu vha
 vhana phane, vha da ha ene, a mi ni songa da
 ma tsi kho ni khon to khisa masankosi. a bulela
 a mbo di shavha vhusiku, a da a vhu da vhana
 vha we, wa vhasadi vha we, vha shavha, vhusiku
 vho the, vha tshi mbila madu vha mararu, vhaswika
 luonde, nga murahu ka shavha vha dgi mbama
 hone, makhuwa vha mahlenda, muvahu, ngauri
 otuwa na masankosi, na magedane, vha gwipha
 uri o dgi mbama khamu koma wa hene pho
 vha tshi swika vha wana oshavha, a ya ha
 tshivhase, a vha nduna a hu mbela tshivhase
 uri, vha mu phe vhatthi, a bva tshi vha vhu-
 ya othu ba kholomo, ngi a da a na tshivhase
 nga li nwe duha a bva ee the na vhatthi vha we
 a vha mntambo wa Luwulu, a ya mudini
 wa Homu, a thuba kholomo, dza Homu
 Ho ngo vbulaha muthu hone, othu ba
 kholomo the dgi, a vhu ya na dzo hayani hawe
 tshivhase ~~...~~ dza nga ene ari, a thongo
 thubela i we. a mbo di shavha na dzo a ya
 vhu tonga na dzo a tshi mbila a tshi la dzone,
 vha ha munene-wa gwevhana, ho sala
 matavhi nyana ndi vha, Ha mamphuli wa
 munene-wa gwevhana vha Ha maswanganye.

* ①
 ovha o dgi
 Luvhola

Tshilinde
maphangwi
Radali, mathule, vati
Maboho, Nchamanda

Vhaha matengwe vha vha vho dzula Swamondo.

Ha da maphangwi a tshi bya swagiri e na
vhu na ha we, ho gohelwa hotho na ngokela
a tshi vhu la ha madubai na ngwe na ndau
a vha mlambo wa Luuvhu nga thange ngoni ya
Dzindi na Luuvhu, a we tshela tshifule nani.
a dzula hone a vhu la ha madubai na ngwe, na ndau
a ya ha ~~Swamondo~~ a ri vone ndi mudzimba
ndi vhu la ha madubai, na ngwe, na ndau.
Dimpangwi a ri ndi swani, vhu la ha gwan
a vhu la ha madubai, na ngwe, na ndau, mi kumba aisa
nghelele, tshi hone a tshi tuma tshifule nani a ya
a dzula mutandani a tuma mutandani a ya Swamondo
zwene gwo mutandani a tuma mutandani a ri vho vha
shang' la nga ndi hone maphangwi a tshi bya nani
vha mutaisa kha thavha a dzula mutandani
vha vha vhu la ha vhothe, ha sale mutengwe
ndi hone vha tshi vha ita vho tshifhe vho muna
musidang nri vha vha laha mutapo wama
wa ndau hu sale wa mutandani
ndi hone vha tshi vha, vho tshifhe

vha tshi tungubela ma pfeme pa wama
mudzimba, na vho,
mutengwe a beba - Tshavane

Maphangwi a beba Radali, Radali, a beba mathule,
na tshilinde tshilinde ndi e ne, o vha ngi sanaho
na mathule mathule a beba maboho,
maboho a ri e ne a vhu la ha ndau ndi mufle musidanga

x Makhosi

mpa the naki pholi, vha ri ni do ya u zwima
khosi ye ri ndi zwone i yani ni vhu ya
zwene gwo vha sa a thu u ta kuma, maboho

Mboi

Mboi, tshi ne tise, a tshi bya Dganani,
a thata ndu ya Haisi, phanda ha hotho a ya nani
Makhosi, vha ri; Mutha, Murema,

a thata Haisi, ndu ifana hu na ye shu

ri a ya u thutha vha da na gamu vha luva nani
nga maanda nga misvhe na nga mafumo na maboho

319

K44/14

19
ndi zwane zwine vha Lwamondo, vha a na nga zwo
vha tshi ri wa matsheli, na mbado, matsheli, ndi Khale di
vha vhuLaha Hans munné wa phopho

Khatingo, ndi hone vha tshi thuttha Haisi
y^o thatiba phanda he thohayani buhndini * ①
vho da na Jiwawa, vha mbo di buha Jiwawa
ngani ndi ene o da ho na mbo na Ku gamumu, vha mutheca
na malembe na nanga da ndou na khelomo
theri yo, Rahlaha muthu ~~ni~~ o phela mulandani,
ngauri ho vha hu sina tshelade, na Jiwawa
a ri noita zwo ne ndoni vho na ni vha na, na ene
o vha a sa divhi tshelade, ngali nwe duha

Jiwawa a ya Kimberly a tshi ri ugo vho na
mali na Daimane, a wana thanga yamurole
ya Lwamondo, vheri, ri ovhona khosi, munwe
a tshi da u da na sheleni munwe na mavhili
ngauri maboho, hongo buha munwe muthu
Mpho the nashaphali na maboho vho ri na
ha tshichasa, vha ha tshivhaga vha vha tangke
gidi, vheri muto vha vha tshivhaga
andi muto na vha tshandla thegi vha vha
gidi, vha Lwamondo vhalifhega
vha tshiba khilomo, da mapate, na Duttuni
na tshise vha Lwamondo, vha mutongela
vha ha tshichasa, vha da na, lwa, na vho, va vha the
vha ya u ramba mabinnyu vha da na lwa na
maboho a vha vhuLaha, vha ri govhela na gashona
a ramba vha ha Ngwana oya mbela makhado
a lwana vho, vha davo vha da Lwamondo,
ngauri vho vha ro vha fhege vha tswa shakwika
a Halambani, vha vha sikela vha vha
mugila o bo a tshi sha vha a wa Jiwawa

o dia tshivhagwa vhu, vha shavha, ha sale kasine
muthu vha dia, vumbani, ndi fuvu zwe
vha tshakhuma vha shavhela mangwela
Shango lo' tshinyala Luohalani hu sina
muthu na muthi hi, vha shokela thashani, lasale

196

K44/14

①

ogima lawe ndi
matsheni

the shalaka na mutonga ①
 vha tamma thoko na tshanda
 vha e ni nda vha ha tshichasa
 ngauti vho phalala mukosi
 vha ha tshichasa vhami ri pheri
 na tshigidi ngawo mutonga, ndi
 washu, vha ri vha tshanda na
 gwa tva, la thoko, vha ri ti itani
 nga gwa tva, mutonga ndi washu,
 vha Livamondo vha ha na pheri
 a zonga ni vanda tshigidi ndi
 tsha shu, na mutshini, vha ndi washu
 vha ha tshichasa vha tshigidi
 ri do gwi vhami vha Livamondo,
 ni bebela mpanga a dala *

manala
 maagwe
 ma...
 ma dal,
 ma...
 ma...
 ma...
 takata
 mau...

②

319

li soga, mabunyu, vho da dga hu the,
vhe na khaladi, a tshi pfi Domboye manukuse
a dge wa nga vha ha ngwana magala a dula

Tshita chadulu, vha ha tshc-khatha, vhanua
vha ~~shu~~ vha la tshu vha thaha da mapungo
vha dula ha maphigighana, Dasidani,
vha neve vha dula tshchazwanku, ngauri vho vha vho
Humbria, jiwawa u ri vha dula hore, na Dumbani,
na tshita chadulu, nga li nwe duoha muzila a tshelwa
dya a onesa ha jiwawa a humela murahu.

Ha mbo da mabastere, vho da na zwigidi, u lwa
vha posa zwigidi, vhe tshirungana nani, vha tshi posela
tshichazwanku, Musi zwi gi di, zwi tshi lila,
zwi tshi ri ti kindii, ti kindii, vha vanda nga u otha
vheri kha musu zwi fhe dga vhatu, ka thiti,
musi vha tshi, po swa vheri mbanche, fola, mbanche,
fola, vheri, vha a zwi fha, ni lala, nilala, ni vha pfula
Inga misevhe, ngauri, vho vha vhe na misevhe, ire na vhutalu
vha pfula, muthu, u mbo di fela he ne tho,
ndwa ya vha khulu ngauri, vha vanda vho vha vho da vho the,
vha Kundwe, vha brisa vhana vha vhasidana,
vha matanzhe, ~~Madzichandila, a brisa ta dga lawe~~
~~mpaphuli, a brisa, tanghe lawe mma Katrina~~
ma hosi othe vho brisa matanzhe a vho.
Khasi i songo brisaho, nwana, ndi Maboho, mbwamanda,
ngauri, otha e muthu, wa jiwawa.

ndi hore mabastere a tshid tuwa a ya u dula
muraleni, ma hosi othe a ya u vha he ne ngci,
ngauri Ramabulana o nea mabastere thango
la muraleni na ~~manana~~.

Ha mbo vuwa inive ndwa tshakhuma
sotha hu na musuwe muthu wa gota we a vha
dula tshiswivini o the ndu kela, madzichandila,
tshiluvhe jiwawa o ambana zwi hwasha zwandani
vho songa o dinga o newa nga jiwawa, madzichandila
vho sa hanga ga ndou, a ramba jiwawa, a da na
vho sa the tonga, vha da ha madzichandila, Ramthaga,
vho bwa vho na vho maki chandila, Munna uyo uyo
Mave haputwi, Ma vha hane! ndi lone dga lawe
vha mudia ya the ndwa khulu, vha mufana
vha tshiluvhe buni, a fa o pita ma bu.
ngauri ori mawu vha na musu, a to o a puta
vho ndwa jiwawa a tshiluvhe hanzani

...a li nwe duvha vha Tshakkhuma, vha vhu laba -
 Malumesa Ralikhuma nga u vha ngi sana na
 Raluthaga, ngauri o vha o bebwa he ne fho. Tshakkhuma
 vha mu vhu aha. vho vha vho dzula tshiozwi, tshiozwi
 Ramabulana a ri; u zwi pfa, a si nyuma a ramba,
 mbi ya u da u dia magivhandila. vha lwa zwi ngi. vha thu
 vha fhele, nga magandzi vha ha Ramabulana vha shavha
 vha ya u ramba, mabeis, vha da na tshigidi,
 tshi tshidi vha vha shushidga, nga toho vhe ri.
 tiki ndi. vha Tshakkhuma vhe u shavha,
 vha yo guma, ha tshivhasa, ha sala kusina
 na muthu, na muthiki, shango, looma,
 mabeisi, vha luma, ha Tshakkhuma vha langa
 na. vha bvisa mubidana, Mashambe, kwana,
 vha tanghe na nanga da ndon, ndi hone
 vha tshi vho fha ta, vha dzula, vha vho bvisa
 Lutho, nga nwa ha male kabe, maphili nga muthiki
 ngauri vho vha kusina mali nga vhu ya mlesi hono.
 vha namali, ndi musu, manna a tshi bvisa, 10 sh.
 Ri tshi isa ha Ramabulana, ri tshi luvha. zwenegwa
 la mbo, lala nyana.

Nga li nwe duvha vha venda vha langana vho tse
 Luwamondo, na Tshakkhuma, ha Tsianda, maubuma na
 Dzanani, vho Rambana u lwa, na vhatonga,
 vha ha Mattasulele; vho dzula ~~la~~ he Lundu^{east},
 a lima hone, seli ha sendzi, Mattasulele, vha
 a tshi luvha giwawa, na Rasikhuthuma.
 vhe ri; vhatonga, a vha, na vhone, vharu vambelaho,
 Mathuwa, nga ri lwe nasho, vha wele seli ha Luwamondo,
 ndi hone vha tshi wela Lutalandwe, vha ri;
 ulwa na vha ha Mattasulele, vha venda, vhen shavha
 vho' Kusudwa nga vha tonga, hu si vhe nafa ha vhatonga
 vhatonga na vha venda, vha ha tshivhasa vhe ri;
 ha i; ha maphwele, ri nne ri do vha kona, ya
 mbo tse nga maubuma i tshi bva vuvha, ya kande
 ha muthu, ya vha yo wela sendzi, iluga ha
 mattasulele yo, u fana, sendzi, vha tshivhasa,
 vhe ri; zwi a vha vha, ri a shavha vha di isa Luwamondo,
 lwa sendzi, vha tshitungulu vha thi vha ndila ya
 tshitungulu, vha ha tshivhasa vha fa zwi ngi,
 nga Luwamondo, heri vhatu, mafumo na mise vhe,
 zwa lovhela ngom madini, ngauri vho vha vha sa
 di vhi da mbuwo, ndi hone Mattasulele a tshi shavha
 a wela Luwamondo, la sala lo lala venda.

613

zwino ri rathela. Kha a mura hu, a Dashana
 Ramabulana, ou dzama, MaKhado alwa na
 Dashana. a sha vhele Luonde, affira nga
 Tshakhuma. a si ula, a toa. Ha tshirhasa,
 a shirela Ha mpha phuti, a taawa Ha mpha phuti
 a ya ngwe khulu, a dovha a taawa ngwe khulu
 a ya Ha giwawa a dula hone, MaKhado,
 a zwiffa zwa uri, Gavhana, u hene tho,
 Ha giwawa, a buisa Nanga dza Ndou, na
 Malembe, a isa Ha giwawa, a ri. ndi humbela
 Dashana, uri ndi mndies a thi fumi uoi
 a dule toini hanga, ndi humbela uri u vhu dza
 vhatonga. vhan vha songa muphalala,
 na vha Luonde, vha songa phalala,
 vha mufarisa, giwawa a tinda, MaKhado,
 a ramba mmbi yawe, yada Ha giwawa,
 o ita tshimberha, giwawa anga zwidivhi
 vha lwa ndwa khulu isina muphalali,
 vha shela vhatu. ndi hone Dashana,
 a tshiri zvia vha vha, ndi u shavha, a wela
 Luonde, a ya mpeni, ndi hone a tshianza
 na giwawa a ri, ndi mini u tshi ndate dga
 giwawa ari a thi kori, u nghena ndwa
 dza ari, dza vhatu vha rema, a thi zwidivhi
 MaKhado, a tshi da hongu Mbudza ari;
 ndi lwa na Gavhana, ndi hone Gavhana,
 a tshi dula mpheni, giwawa ari dula gwaw
 hene tho, ndi hone Dashana a tshia
 u ramba, Maswadi, a ha Ngwana,
 vha lwa na MaKhado. Ha Kundwa Maswadi
 vha ya Luamondo vha tshi tephela ma bunye
 vha dza ho Luamondo, o ramba wa ngo tshvhas
 vha lwa na vho, vha vha Kunda, vha ya
 tshakhuma vha di Kundwa ndi hone vha tshia
 Ha Gavhana a tsheni, ndi mini u tshi ri
 vha buisa nga vhatu vhan wari
 ari na Kholomo, wo the dza ma vhatu
 a Kholo. Ha mbo vha utuwa u ya ha gwadi,
 vha yo shelela hone.

musi giwawa o fa. Ha vhusa nyana
 Tonis abazin, mavhuu vha ru mela
 Kapten, Schill, a vhusa vha vanda, na
 vhatonga, munna wa vha kali, ndi e ne vamba
 vhatonga u yo dia Ha giwawa vha na - (ho

619

zwinno ri rattela. Kha a murahm, a Davhana
 Ramabulana. ou duma. MaKhado alwa na
 Davhana. a sha vhele Luonde, affira nga
 Tshakhuma. a si ula, a toa. Ha tshivhasa.
 a ghirela Ha mpha phuli. a tawu Ha mpha phuli.
 a ya ngwe khulu. a dovha. a tawu ngwe khulu.
 a ya Ha giwawa a dula hone. MaKhado.
 a gwipha gwa uri. Gavhana, u hene tho.
 Ha giwawa. a bvisa Nanga dya Ndon. na
 Malembe. a isa Ha giwawa. a ri. ndi humbela
 Davhana. uri ndi mndiee a thi foni woi
 a dule taini hanga. ndi humbela uri. u vhu
 vhatonga. vhan vha songo muphalala.
 na vha Luonde. vha songo phalala.
 vha mufarisa. giwawa a tinda. MaKhado.
 a ramba mmbi yawe. yada Ha giwawa.
 o jta tshimbecha. giwawa a nga. a gwidi vhi
 vha lwa ndwa khulu. isina muphalali.
 vha phela vhatth. ndi hone Davhana.
 a tshiri zvia vha vha. ndi u shavha. a wela
 Luovvhu. a ya mpeni. ndi hone a tshi amba
 na giwawa ari. ndi mini u tshi nda tanga.
 giwawa ari a thi koni. u Nghena ndwa
 dya ari. dya vhatth vha rema. a thi zwi divhi
 MaKhado. a tshi da hongo Mbudga ari.
 ndi lwa na Davhana. ndi hone Davhana.
 a tshi dula mphem. giwawa ari dula gwaw
 hene tho. ndi hone Davhana a tshi a
 u ramba Maswadi. a ha Ngwana.
 vha lwa na MaKhado. Ha Kundwa Maswadi
 vha ya Luamondo vha tshi tshela ma bungu
 vha dha Luamondo. o rambiwa nga tshivhasa
 vha lwa na vho. vha vha ka nda. vha ya
 tshivhasa vha di Kundwa ndi hone vha tshi a
 Ha tshivhasa vha tshi a. a tshi vha tshi a
 vha tshivhasa vha tshivhasa vha tshivhasa
 vha tshivhasa vha tshivhasa vha tshivhasa
 a Khoji. Ha mbo vha utulwa u ya ha gwadi.
 vha ya shelela hone.

musi giwawa ofa. Ha vhusa nyana
 Joni Albazin. mavhuu vha ri mela
 Kapten. Shill. a vhusa vha vanda na
 vhatonga. munna wa vha kabi. ndi e ne oramba
 vhatonga u yo dia Ha gwadi vha na - (o

ndi nr. 23/3

Vhulobhedzi, masi ono tsuwa, ha vhusa
 Tom. Kelli, mwaka mutshiki, hada + Benn Foster
 mu nyali wa wec Mayne, mashevele vhulawaho
 nga vha. Ha mphephu, vho mufara, ha Mr Feiler
 Bulala, he nedha, Ntsheni, ha pa, ya ni ni fane
 mashevele, avali a hana ni vhusela, zwa tji
 Ha muneri ni songo ya, Ravele a nuna mutshu
 Ha muneri Wepman, avri vha ya u fana, mashevele
 avali a hana vha do muthalaba,
 Tshi khathi he tsho, ho vha hu tsho na ndila
 ya u ya u se vha mashevele, vho tsho ya no lila
 ho tsho vha Luwamondo, vho no tsho na ndila ho tsho
 na vha Tshakhu maf vho tsho na vha
 vhu vhu lombi, vho ya mphephu, ya ka vha ngana
 Mauluma, ya vha yo phalaba, ya ha Mashevele
 ya mu wana mutshena, e ri, ka tji ndi hone
 dzi tshi do, luga vha tsho u tsho na vha
 o no dhi, Kula Ku Gidi, ka tji vha vha sali
 (Gevanvoh) tji ndi vha vha tsho, fana
 vha mufara, ngauri, musadi vha e henefho
 a vho ngo funa u vhusela, muna wawe
 musadi, e hone vhe ri museni, ha muneri
 musi vha tshi vha na zwa u ri musadi tsuwa
 na vha, vha mu vha ndani vha tsho na vha
 Kulenyana ha ndu, vha mutangula ha vha
 tshilumbi, nga ma funa, vha mbitadaga, muvho
 dzi dhi tsho, tsho, muvhili, vha vha vha
 vha tsho vha, a vho ngo fani sa tsho tsho,
 vha tsho vha ndi ha vha, ngauri vho sa kum
 vha vha, vha vha mutshu, Ha muneri Wepman
 vha vha vha, nga Ravele, u ri, mashevele
 vho phalaba, ndi hone vha tshi vhusela musadi
 Radzula vhege ya tsho, nga vhege ya vhusela hada
 Luwalo, luw u ri, muneri nga vha vhusela
 mashevele, Rev. R. Wepman, e ri, vha gonyo tsho vha
 Ra wana u mulingo, tsho vha, to Tangana tsho, ri sa
 tsha dha, tshi ne ra nga ponyoka nga tsho, e ri
 a tsho funa vha o phalo, a kha tsho,
 J. M. G. Ch. Mutshu, nga S. Mambade,
 J. M. G. Ch. Mutshu, nga S. Mambade,
 Ra go nga, he nengei tsho vha, ma tsho vho no
 vhu vha, zwa u ri mutshu u kha nga u vhusela
 mashevele, ni songo vha vhusela, Ri tshi tshimbila
 masi a ri, na vha u nga ndi vhusela, na mavhudi
 a tshi ima, na wana tsho, lufa, tsho

nga tshifhinga. Tsha Tshimane (matshuwa)
 ndi hone kutshi vuvwa ndwa ya. Tset. go be v. na mphephu.
 nga 1998. Moya matshuwa vha tshimane. Ha mphephu vha una
 vha da. Tshakhuwa vheri, ro da tshinda; mupungi vho da
 ha vhatonga vhanghi. matshuwa vheri vho da nga madukuane
 vho duka kenekint vhatonga vho duka ndini ya dadi.
 vho da vhanghi matshuwa vho duka vho duka vho da tshu
 vhuwa; mashango othe; lwamondi; tsianda; na wana hu sina
 na vhu phela ha mava; vho da; Muneri; vhu duka matshuwa
 a vha tshuwe gwino; a vha funi; tshimane; malotha
 a tshuwa gwino; vhatonga; penetho; a tsha tsha gwino; kana
 na matshuwa vho no kangana; vha venda vheri; a ri funi
 vhuwa mbili gomari; vha vheri; ni funa vhi
 vhu lahisa nga mphephu. Anali na kuvuhla vire ri dya phi
 vhu mani; na Dombwe; Jeremia; a da vho; u isa na
 matshuwa; u vha daga o da na vhatonga vha vesho.
 ndi hone matshuwa a tshi hurela musabhu vheri;
 matshela; ndwa ia thoma vha venda; vha langana vheri;
 daga vheri; Anali na pfa mukhisi u tshi tambela
 gwanda. Ha mphephu; vha tsianda; ni die Dombwe
 vha tshakhuwa; tshita vho duka vha matshuwa.
 tshitungulu ni gwine nga kuvuhlu; ni sice tshitungulu
 musanda ni so nga zheni; ya ri; a isa ya vana; he ne
 ngeri; Zzama; tshimane; wa tambella gwanda; wari
 tiki ndii; tiki ndii; vha pfa gwine gamu.
 la sta. ngindi; tshene vho; vha venda vha matshuwa
 mutsha a tshiri; tsianda; Ha Dombwe; tshakhuwa
 tshita vhadulu; matshuwa tshitungulu; ye itshiwela
 luta nandwa; vhatonga; vhe hu u sha vha; vha
 sia na zwothe; na khulu; na mitshi; hai hai hai
 a si vho; vha vela kuvuhlu; kha vho dombwe.
 vha sha vha vha sia na dzi goloi; dya tshu biva
 nga vha tsianda; li nave dusha matshuwa vhatshuwa
 na vha tsianda; vha vhu laha munwe munna; a ne
 a ri matshuwa; tshene vho; vha duka ho.
 tshitungulu; vha vha; ndwa ya phela mphephu
 a sha vha vha vha vha. Ha thoma; hwe ndwa
 ya maisimane; na mashuru; nga 1899; MR Mayer
 a sha vha tshakhuwa; vtabeni; a duka hone
 na Landros; Van; Zuller; a duka ha mutsha
 MR Mayer ndi e ne (2)

5/6/39

23/3

Cont with 23/3 on facing page

Shango-li a fapho. Ra Kondelala ri tshi opha
 vha Swamondo, Shango, lo vhihha. Ri tshi swika.
 Thoho. doo tshi oma. na ndevhe. doo tou hvetekana.
 Ra swika. ra mutoda ri si muwane. Ra wana
 de vha muphulabela hone. ra ~~mutoda~~ vhuwelo. zwi tshi
 ophisa. vho tou tawukisa mawhundu. Ra do vha
 ra toda. ra wana tshalo. tshawe he vha mushe
 hone. na mutukana. wa gonas. vho vhe wa phe tshu
 hntshiki. mufungzi' eni nga ri ~~phukula~~ ri vhone
 arali eene. Ra phukula. ma wana eene na
 mutukana wa gonas. vholadwa phe tshu hu tshiki
 Haai vho mukhe mukanya mubuli watho. Ra do vha
 ra mufukedza. mufungzi a ita Thabela. Bawuya
 Hayani. ngambi. vhalungwa nga vha mabuma
 ngawo. hapi mufungzi a saya ni mubungwe
 vha tshaba gwo the mi abete. matrasa. vha tou
 khe mukanya. ra wana Shango loton tshena
 nga mi the nga. ya madnase. Mutshu a tshi tou
 gumana nga magona. ngawo ro vha rotuwa
 thadzi piki. na ~~hamale~~. (Mungo) wu ri lugise
 gese. lawe. Na hone a rongo. wa na na bulanga
 vho vha vho tshaba gwo the ra vhu ya hayani. radzila
~~bulala~~ (Theilor) a ya ha Albasin. gawana. mudini
 wawe; Ha da mudinba. Dr. Diet. Palmary.
 a tshi ~~bulala~~ Tshilungani ena Bere. Khulu. ode
 u ne nga. mufungzi ma giron a vha nengise ri sa
 zwi disha. vha hone ndu. vha vha ha Kereke. Larka
 li duvha. la mugi vhele. Ha vha vhu tungu vha vhatendi.
 ngawo a rongo di vha he vha ya. ngawo vho vha
 vhu ya vhu vha ha Bulala-gonge matshangana
 nga Sondaha ra pfa vha vha vha tshi ri namu
 Mazhagane. no lo vha. ngawo m. khuwe. wamu
 o shasha. Re ri ndi gwone. ha ri ne ra di
 lugisa. Tsimbi ya lild. vha. Ku vhangana tsini
 ha m. umu. vha nve vha vha a zwi khudo.
 Ra gheia zwa vhu di Kereke. nga matshelo.
 mufungzi a vhu. ari. ndi vha vha vha vha vha
 matshelo. Bulala. a swika. Tsh. khume.
 ena maso-tsha. a we a 30. Ra wana ikha kha-
 Rev. Wesleyman. a siho o ya mavongani. Ha Rev Benste
 wu na ene a vhu vha. Ho sala Klatt.
 Ra wana mudavhu wotou dala. vha tshi vhu gisa
 wu mavhuru. a nga fhi. ra ri a huna. ra lala
 na vho. na vhu sikhu. Hei Jon. mavhuru.
 a nga fhi; vha vhu vha tshi kamela muvhu

Ⓢ a tshi rabel
 ari bonyi
 Ri shasha
 maswina

I

K44/14

25

25

319

A ha madivhandila Raly thaga

Shango la tshakkhuma ndi la mulalo ngauri dgina la uri madivhandila ndi uri

a ddivhelaho ndila, uri maswina asi dghene ngauri ha funa ndwa, u funa mulalo.

Arali muthu a bva mashengoni manwe, a tshi pandelwa uamu tangamede.

Ha ri musisi madivha o gga nga mwaha wa 1890, hu tshi dghena mbodi. Ha vha na muskhango mshulu, vha shango ha vha e Ramaana na mulangaphu na Khangale, na Sundani. Mbodi vha o sumbedwa ha Ton. Albasin girawa, na ha makhado, zwa uri; u do vha Khosi ya matshelo, a dula a tshi

Khwa thisa vha nga E. Schwellnus vhe ri. Arali mbodi, a se dghena vhe vhe, ndi khwene ndi tshi tuma

Tshakkhuma vha dula vha tshi khwa thisa vha nga madunha

Ha ri nga, duvha la u vha wa ha we vhu hosi, a da

Ha Mupesi ngauri vha a tshi dula mshuvhoya a ri, mshuvhoya matshelo, ndi a thavhani, ro vhidzwa hone

ndi hone, vhu hosi vhu tshi vhu mbi wa matshelo

E. Schwellnus vhe ri, ndi gwone, vhe ri; Kha ri gwa damer vha gwa dama, mase vha Rabela, mudiya

Sumi a farise, vhu hosi ha we, musisi thabelo gofhetla vha o ne sana vha khadana gwanda, Mbodi a tuma

o rula, mibilu, a si'ula, u vhi dga Ramulayo, na Magate a we, vhu the, Kha vho mulangaphuma, na Ramaana, na makwanala na Khangale.

Ha ri vha la, Thavhani, ndi maphapha, Di mphiwe, maphapha Thavhani, na gwi hidi gwa vho, ndi

Thavhani, vha swika vha gwa, vhe ri; ndi gwone, na musisi hu vhe wa Khosi, tsha phanda Khosi,

i sa a tsha u vhumtwa vhu na mulayo wa shu, wa u vho na a re Khosi, hu go vula pamo.

ri do vho na a re Khosi, ndi hone hu tshi i wa musanda, vha li nga u vula, vha the vha ku nduwa

ndi hone hu tshi vhi dza mbodi a mba di vula, miphululu ya lila ndi hone hu tshi i wa thovoni

hu tshi a dji wa mikhumba na masila, vha da vho mufu kedga nga sila vha mu dji dji, u tha

ha mikhumba vhe ri Khosi ana ndi ya ore, vha tshakkhuma, vhe vha tshi ta kawa, vho Ramaana

vho mulangaphuma, vho si nyuwa, vhe ri ri do zwi vhone, ndi u tuma, vha aganga, ha makhado, a

makhado, a ri a ridi vne ndi do ita basi, a vhu ne we

Verte for 26

27
26

311

26

K44/14

nga pho dgi, a nali ni na maanda. vha then
a tshi mifhi, ni ton di lwela nga i nwi vha ne
ndi ho ne vha tshi ya mbana nga tsha vho,
Ramaano, mulangaphuma, Khangale, Sundani,
na vha nwe vhashili, vha vhalanda vha vho.
Tse vhi ya vha yo no swika Thavhani ye ri;
Tshi ra tsho swika tshi uda ho Thavha.

Ha ri ma ppho a tshi tswuka. Ra ppa mufhoni
u tshi tambela zwa nda, u tshi ri; tiki ndi, tiki
ndi; mirvathu wa mbodi, a tshi khoin vha sa
hulilo khoroni, vha vha vha no muvhona
nga tsho dja tsha mulilo, muthu a vha o no

* vha mu koto dala
Ha yani ngauri vho
a se tshu nfa
x manghe dgi
bulu ya tuompha
vha khoro x li khovetha, a vha o no muvhona,
vha vhalanda - Ramaano, a tshi ri ndi a dovha u posa, si khwetha
relo vho
x a su vhele
vho dgi vho

mu vhea nga mutobvu bha lu ruambu
a mbo di lwela shasi, dgi na la we ndi
tshimange, * tshimange vho ndi Ramaano lai.

ngauri o vha o di dgi mba nga tambo. Tsini
bulu ya tuompha khoro x li khovetha, a vha o no muvhona,

vha vhalanda - Ramaano, a tshi ri ndi a dovha u posa, si khwetha
relo vho

ma tsi ko o no muvhona. Ambo di muvhona
vha tshi swika, vha tshi murunga nga

mafumo, a shusha vha hawe nga lu tshemo.
lu no nga lwa ngulvhe, vha hawe vhe u sha-

vha; vho mulangaphuma na vho Ramaano,
vha sa tsha la vhelega murahuri. Ha mbo di vha

u sha vha tsho tsho, Ha ri; dovha li tshi tavha,
A vha o no swika Gombwe, u phalala mu kosi

o ramba vha tonga vha we, e mu ppho Simphire,
muthu a tshi u giga a runga shasi, vha tshi ri;

sinike se tsha gwage, Ha phi, Ha fo kozana,
Ri phe ri vha runge, a ngaphi vha gothono,

Ri vhalabe, vha mbo di gongle Thavhani musande
u yo la vhalabe mbodi, ma tsho u tshi khoin dajiwe

a tshikila marhivilihili, gwage go Gombwe a huma
a ya hayani, Ha ri nga la matshelo, ha da

mphephu, a ima manluma, e ri; ndi tshela
gwala, de ne tsho, Shango, la tshakurina,

la tshi nyala u si vhe mu sha vho, mutukhu
vha tonga vhe u sha vha vha sia na mituli, *

x na zwi a
mba ro x

* Ri tshi vuwa nga matsheloni ra wana
Shango, li si na na muthu, Hu tshi lila

Thukhuthukhu shedgi, i tshi ri; Thukhuthukhu
vho na, vha tonga vho sha vha vha we la

besha ri
Bi hile

Luvuvhu, vho ri vanda lo vhidha, vha vanda
vha nwe, vha nyofha, vho u sha vha vha ya vho

Lwamondo

319

27

K44/14

27

mphephu, a humela hayani ha we ngauri

o vha o da udala ha Rev. La mbo lala
ndi hone mbodi, a tshi vha Khosi a nti madzivhandila.
Ramulayo a i twa khosi Luvhalani, a nti
Nehuphalani, ngauri, na ene o vha a saaphu,
u vha Khosi, la mbo lala, u swika mbodi.
Madzivhandila a tshi dzama, vhu Hosi, ha
Tshimbiluni madzivhandila, a ho ngo vha na
Murhango ngauri ndi ha tshi khuma.

mbodi madzivhandila o dzama, nga nwaha
wa 1899 ha dzhena Tshimbiluni.

o dzhena swa nga makumbe, Benn-Foster
nga nwaha wa 1899 Tshi shinga tsha ndwa

ya marhuru, na maisimane, i tshi thoma
ndi one mathungo a kale ngauri vha thur
vha kale vho vha vha sina ngotho, na hone
ho vha hu sina malwaga, a no nga a zwinu,
ngauri vho vha vha sa ambari, tshi thur.

vha sa tpi phephe, vho vhanne vhu khuma,
vha zwinu vha dzula nga ngo mela thedgi, a huma
vha thanga vho khwathaho zwi so kon twimila,
hu vha thanga, hu vha sidzana, ka na ndi dzi ngu vho
dzine vha fuka, na ni nwendas na zwi fu wo

zwa zwinu a zwi fani na zwa kale, na kholomo
da kale, ndi dzi mwe, dzi na maanda na Esela,
vha kale dzo vha dzi na maanda, vha funzi, vha kale
vho C. B. Foster na vho E. Shnellings, vho vha
vhe na Esela, da vho, nthihi yo vha i tshi hwala
Saga, marhele, i nthihi, ndi mini Esela
dza zwinu dzi sa hwali Saga, ndi nga uri,

vho no dzi sha ndula madzina a go kamis?
Esela, i vho tpi, Mbongola na (Gonki.)
no zwi vhone, zwi thur zwa kale, zwa phambana
na zwi swa, na ma ite le a kale ndi ma mwe,
na ma ite le, a zwi no ndi ma mwe,

vha zwinu vhe ri: vha kale a vho ngo thanya,
vho thanya zwi ne, ma tangu ma swa, a ti kwa
nga malala, vhu tali ho wa nwa, vha vha kale
vho dhia hone, vhu tali vha vha kale

ndi e neo ha i mwi vha swa ni dzon se da
a thi ambi zwo ne naa? ndi tshi ri matang
ma swa a ti kwa nga malala?

319

28

K44/14

28

Mathungo a Mphophu na Sintumula

319

Makhado, Ramabulana, o duma nga 1895
Mphophu. Ndi musisi o ya Kimbelobog. Sintumula.

319

o rumiwa vha Kalanga nga mune wawe, na
dzi goloi dga ho uyo rengisa Makhale, vho vha vha
Sihor hayani, musisi Madi vha, o ya Mphophu,
a rwelwa luvale nga makholo. Retndenk. a ri, nge no
Madi vha, o ya, na ngei vhu Kalanga. Ha Sintumula,
vha gwipha uri, hano dghena, khosi ntwa malise,
ho Kushangana magota, vho Basivhethele,
na vho Ratorombo ng makhathe Revela a hana, tswa
vha vhidza, na Junyungunya a da vho, vhe ri
khosi ye na sumbe dawa nga Rama bulana, ndi ye
nesi. Junyungunya ari, e ya vha thasha,
dzi Kholomo, Junyungunya ari, mpheni thoho ya
masi, musisi a thila ari, thone, vhe ri ai-
vho amini, ari, ndiri Mphophu, na Sintumula,
vho thona, a tshi hoya malise, na magota.
awe. Ambo di na mela mbidi ya we, aya Hayani
a tshi swika hayani, a mbo di ruma vha thun
Ha Mphophu, u ri, a songo vhu ya nga Bada
nga uri vho langana u vha vhu laha na
vho Sintumula, a mela ngawalo
Ha swika Sintumula, phanda a swika
vhu korwa. Ha Makhadi ndalambi, ari, vhu ya
ari, ndo vhu ya, ari mukomana ha thun u vhu ya
naa vhe ri ha thun, ndalambi, ari, vhu hosi ho dghena,
na hne a tshi nga vhu dwe, Sintumula, ari,
ndi a ya u hwa ndalambi, ari u hwela nzi, ene
ari, ndi hwela mukomana, ndalambi, ari,
vhu musisi a vhu hwelvi mu nwe, ari, mukomana,
vhu dzi goloi, o vha o dzi sia ndi lani, ndi hne a tshi ye
vhu Junyungunya, a mthavhela, ari, vhu ya
vhu ntwa nga malise, ene ari, vhu ya hwa, Junyungunya,
vhu u hwela nzi, ari mukomana, vhu ndalambi mukomana
a vhu ya, ndi hne a tshi a phanda ha makwetambani
a thata mitseto hane, Mphophu na hne a swika,
vhu hwa vhu Makhadi ndalambi ari Sintumula;
vha e thana Mphophu ari gwino thone vho Makhadi
vho ri mipani, Makhadi ari, hne ndi na mipani adolaba
lesa, vho inwe, na hne hutha ndi songo vhu dwe
ndi hne a tshi Ha Junyungunya dga hwa malitho
Kholomo, di hne a tshi Ha Mphophu, vha langana, ho u ramba
ga guma nga vhu korwa, vhe mathe, vho thashani
vho ruma vha thun vhe ri vhe thana

for 29

Thavhani vhe ri nga vha de vha sa gwi di vhi
 gwa nri; ngomu hayami huna tshi mbe vha.
 ngawu ~~khutame~~ o dula he ne fho musanda
 una sia la we, a vhidza Rasi vhetshela ari,
 Siani langa ni so ngo da na da tshi a swa, tshigidi
 nga ma tshelani. vho mphephu vha vho na, ~~amithu~~
 a tshi imisa tshanda ofara Duga Tsumu
 vhe ri muthu u khanda a tshi vha thavhani, ~~mi s mu~~
 a swika Kha vho Kani; vho taha thavhani, vho ya
 malimvha, ngawu vhe ri fhaso a hu lwele, ndi ho ne
 mphephu a tshi ri; sinthumule Malimvha, ene a luga
 thavhani, thavhani a hongo vha na ndwa ngawu
 vho vha vho taha. Malimvha vha fara tsha ukonda,
 vha fhela vha thru, a hovhelela a dhena thondoni, ngei
 Dayani; vha tshi ton hana, vha ilapari; sinthumule,
 a vhi ~~delela~~ mu Komana a ringeno zwi a konda
 ya vha yo vha thondo, vha mbo di taha vha malise
 ari; sinthumule nga a denle Malimvha, Janyu nyu
 a songo dula Malimvha, ndan mbili a dzi guli
 hu thishi, mu iseni mudavhini. Khagala,
 ndi hone a tshi a tshifhephe, a dula hone
 ngalimwe du vha, ha shasha tshibi kela, a sha shela
 ha sinthumule. Mphephu, a vuma mudinda
 a mu te vhe lela. sinthumule ari hu fha-
 na fhaso vho, hu hayami, o dula gwa we.
 Ha do vha ha shavha mmane, a shavhela
 ha sinthumule, a di ralo ari hu fha emmane,
 ndi mmane washu nottle. Ha ri li nwe
 du vha. a inga, Halwa vhu ngzi a shela na Burani
 a vhidza mago tajo the a fhasi mudavhini
 na tshi vhidza na thavhu na mufeba, vha nwe.
 Halwa. Misi vho no delela ari ni ai gwi pfa.
 naa? nwe ndi ri nwana, ha Bebi munwe nwana.
 vha do wa vho the. mufeba, ari u mini sinthumule
 ari, ndi ri nwana ha Bebi munwe nwana, vha do
 wa vho the, mufeba, ndi una mela mbidi ya we.
 a si ula, nde bu dzi tshi ton fhe fhe da, u ya
 ha mphephu, misi a tshi swika, o ton shisha
 mabiko, ari; no so Kone dula ni tshi u ngwa
 nga Halwa, shango lozhi wa nga sinthumule
 o ku vha nga nya mago, o the, u ri nwana ha
 Bebi munwe nwana, vha do wa vho the,
 mphephu ari; e sinthumule, naa? mufeba ari
 e; nne ndi nwana, mutu ku Kani,

1) ~~matoko~~ ndi
 tshi bi kela

2) vha thru vha
 fha a

319
319

30

K44/14

30

D
Iya u vhu zi
iphephu nga
u rali.

mphephu ari: ndi do ruma mudinda wa nga.
 a imbo di ruma mudinda a ya a vhu dzi sa a ri ndo
 rumi wa mukoria a ya a vhu za sinthumule.
 ari ho da mudinda wa musanda. ari mu vhu geni
 a de a ya a lo sha. ari hu phi mini mudinda ari:
 hu phi ma phungo a ne nda a pta ndi one naa?
 a u ri hu wana ha Bebi munwe nwana, vha do wa vho tte
 sinthumule ari: ndi zwo ne, nu wana ha Bebi mu nwe
 vha do wa vho tte mudinda a mbo huma a swika
 a ha ne lela mu ne wawe. a ri: ma phungo ndi one. mu hali
 u ri: la da a pha lo ko vhe la. mu hali. mphephu ari:
 aa? e, sinthumule, tshiala, ni rambe ni guine nga
 vhu lo rwa. ha Thondo ghe di ya ku vhangana
 musanda, ya ri dudu, muthu a si nla kha. ene. munwe
 a ri ndi a tsa nga nne munwe. vha ha na vhe ri:
 a iwa mu hali. vha songo ya. vha ri a ri a tuwa thondo
 muling'indi wa totu lila. vho di tama zwa vhu di
 ngauri a vali muthu a tshia ndi wani ufa nela u di tama
 ngauri vhe ri musina u kho dwa tshiala. ya ri:
 a i ya farana. tsha vha tshi bu bu bu. mu hli ni
 wa ta mbela zwa nda. mutabon u tshila muthu.
 zwo ne zwo ndi hane sinthumule a tshi taha a wela
 Luwaphu ha tshi rosha a du ya mu putani tshia wela ni
 na vha tte vho we. a ruma tshi the nge ha ma tige
 a ri ma khulu ndi phano. ma tige a ri u ri ndi
 musa gi. nga a fhu ne a ye humwe / ngauri ndi
 vha na vha nga vho tte ndi nga sikona u ghe na
 ma phungo a mu. mudinda a vhu ya a hu ne lela.
 sinthumule. li tshi korhela vha la nga ne. vhe ri:
 Ri a wela. sinthumule, a ri. Kho dani, kholomo
 do tte di wela. He ne fhe na we vho a tshiguna
 u sala. vho nga tsha sala. ngauri kholomo do wela,
 vha kelaha vhe ri a ri gi: vho mariba ni musida
 mu fara utshilitsha. mu ruma, mura tte wa musida,
 si vho wela ha sinthumule. ha nu wana wa musida,
 vho ya gus. ha gi li. mu putani. a fete mudi. mu hli ni
 ndi hone he sinthumule a thoma ri phungwa a vha
 mu tte ndi. ha ri: nga li mu ve du vha a ya ha mana vhe ri.
 ari u nga si itende la, u ri ndi ghe ne phano naa?
 mana vhe la u ri: nga vha de zwa vho, nu wana wa khosi.
 Hu pha ni vha thi hi. ndi hone mana vhe la, a tshi a
 ha mphephu, nga tshi mbe vha ari ndi funa u ita
 tshi kanti u ri. ri do lwa ha ma khulu wa hone.
 mphephu nga u sa di vha, tshi mbe vha tsha mana vhe la.
 a tenda, a pha ta mitsheto, musa mitsheto yo vhe la,

verts for 31

mphephu ari; ndi do numa mudinda wa nga.
 mbo di numa mudinda a ya vhu di sa a ri hudo
 mu mi wa. ~~...~~ ya a vhu di a sinthumule.
 ari ho da mudinda wa musanda. ari mu vhu geni
 a da a ya a ho sha. ari hu pfi mini mudinda ari
 hu pfi mathungo a ne nda a pta ndi one naa?
 a u ri nwana ha Bebi manwe nwana, vha do wa vho tte
 ya u vhu di sinthumule ari; ndi zwo ne. nwana ha Bebi mu nwe
 vha do wa vho tte mudinda a mba ha ma a swika
 a ha ne lela mu ne wawe. ari; mathungo ndi one. muhali
 uri la da a pta ho Keshela, muhali, mphephu ari;
 a a? e, sinthumule. tshiala, si rambe ni gume nga
 vhu lo nwa. na Thenda sheda; ya ku vhangana
 musanda, ya ri dudu; muthu a si pta ha. ene, muma
 a ri nda tsa nga nwe mune, vha ha na vha ari;
 a iwa muhali. vha songo ya. vha ri a ri a turwa thondwa
 mulingindi wa tsa lilan vho di tama zwo vhu di
 ngauri avali muthu a tshi a ndwani ufanela u di tama
 ngauri sheri muma u Khodwa tshiala. ya ri;
 a i ya farana. tsha vha tshi bububu. muthini
 wa tamba la zwanza, muthu u tshi la muthu.
 zwo nezwo ndi hone sinthumule a tshi taha a wela
 na tshia tshia a tshia muthu tshia wela
 na vha tshia vha we. a numa tshia tshia ha matidze
 ari ma khulu ndi shana. matidze ari usze ndi
 musadi. nga a tshia a ye humu ngauri ndi
 phana vha nga vha tshia ndi nga tshia nga na
 mathungo ari mudinda a vhu ya a tshia tshia
 sinthumule li tshi Keshela vha la nga na vho ari;
 a wela. sinthumule a ri; Khodani, Kholoma
 a tshia di wela tshia tshia na vha a tshia tshia
 tshia. tshia tshia sala. ngauri Kholoma do wela.
 vha tshia vho a ri yi. vha tshia na musida
 matara utshilitsha. vhu poma; muma tshia wa musida.
 a wela na sinthumule. na nwana wa musida.
 vha ya dudu. ha. hilla. miphulani. a fata mudi muhali;
 ndi hone ha si sinthumule a thoma. si pta nga a vha
 muthu. ha ri; nga li mwe duha a ya ha manavhela.
 ari u nga si utendele, uri ndi dshene shana naa?
 manavhela a ri. nga vha do zwo vho. nwanja wa Khosi
 hu pta ni vha tshia. ndi hone manavhela, a tshia a
 ha mphephu, nga tshi mberha ari ndi tshia u ita
 tshi Kantor uri; ri do lwa na mathuwa hone.
 mphephu nga u sa diha, tshi mberha tsha manavhela.
 a tenda, a pta ta matsheta, musa matsheta yo shela,

write for 31

a mungu mungu ha simthumule, ari:
 mitcha ya phala e ri ndi zwone, a vhu dya
 mavolontiri (makhuwa) a ri nre ndi a wela
 ha manakhela, ohe ri ndi zwone, arali wa lwa -
 na musi u swika li tahi kakhela, matshela,
 ri do u phalala. Mudinga a vha o vhu ya kala
 thashani, wa mudeba. E ri simthumule o dghena
 ha manakhela, mphephu, e ri tahi ala ne gume
 nga thalawana, na ha tanyuyanyu, ya u ramba
 ya ramba suke, ye i tahi tsa, e ri ndi a tsa
 nga nre mungu ohe ri a isa imhali, e ri ni songo
 no sa tahi gidi, ni toufara, arali, e simthumule
 ni songo muvhulaha, a ne a mshulaha, na ene
 u ya vvhulaha, ni tou mungu nga mapfamo.
 ya ri u farana, tshikho, taha tou lila hu -
 si ohe ufa ka phathu, Bas, Hans. (Libada)
 e ri i tsha di vha ndwa, ya vhatukana musi
 mphephu, a tshi do swika ndi hone ni tshi dohona
 ndwa vhu kuma, ngauri vho ohe vha tshi kumana
 u dghena, thashani, ngauri yo oshikanga waanda,
 a ohe u ohe tshilamulele vhatalaha, mphephu o ha
 Rasmabulama, Bas, Hans, na mavolontiri ohe itna seli
 ha mukhodi, Bas Hans, a tshifhona tahi rali,
 tshi tshi di ba ari a haag zivino ndi hone ni tshi
 do vho na ndwa ohe tshime, a da a imha ha mudeba,
 iye mushwaama, a tsha di timatima, mungu
 muthanga we a vha e he nephu, tshiri haawe.
 a ri muliadi wa mphephu, a tsho ni ya we.
 a ri, gha vhu, a u vha nga fhasi, a ri vutthi
 a ri, ophucha di we, u tshid wo ri dya fhasi
 vhatthi vha tahi phala, a vha o mututilla, e tshiri
 ni songo rosa tshi gidi ni toufara, hushi vhe
 ufa ha phathu, Bas Hans, ari, gwino ndi hana
 ndwa vhu kuma, ya ri u fara ma, tsha vha tshi
 kububu, a vha o vha uyu mudeka ne simthumule
 oha mutha ndila, a vha e e the vhatthi vha we vha phala
 muthu arali e tahi vha vha ranga, thava vha longa
 mulilo, ndi hone Bas Hans, tshi vhu dya mavolontiri
 ari no gwivho na ha, ndi yo ne ndwa vhu kuma,
 musi simthumule a tshi swika kha mavolontiri
 a tou ri nga gwivhindi, phasha, musi o no
 dgi vhu dya a ri ndi mimi ni songo mparisa
 vhe ri a ri dgheni ndwa dya makho ri
 ndi hone simthumule, a tshi a Pretoria u ramba
 makhuwa,

* tswimila
 sa mowa ya
 Khotho, a tshi ni
 tswi tswi

319

8

K44/14

32X

Matsheni

Nwamangu [unclear]

319

a vha a mivwane ka Khasophani
matlenga, Shinyani, Nwamatla, Homu,
Kwa tshi Kwama, tshigala, mndawhula,
mphakhatani, mahurube, mabisaudlaya,
Bongosi, Nwaganganya, Ragisi

Muthoiwane

Muthoiwane lo vha o dula DV vha
a nde hwa vuvha nga
a shavhela, ha nwa ndinginye a the ta
mudi, mubulye nga [unclear] Ratombo
(makheda) a vha da Nwandinginye a vi matsho
lo, ndi do da u thd vhele, khlosho ya nga he ne fho
ndi tshi thavhela marhela, matsiko ndi tshibe
vha, tshina u dia muthoiwane, na hone mudini
wa muthoiwane, vha o fhatana na vhatonga taini
musi, mapfushi a tshi tsvuka Ratombo a vha
o bvelela na tshira tshawe, yonfawane, na
muthoiwane, Ratombo a kumdiwa u dghene
mudini, Ratombo a the ga vhatonga, he vha
huna mntonga, he ne fho mudini wa muthoiwane
a tangana na murenda u a runga, tshi
ndi wa thamba tshira, ndi hone muthoiwane
a tshi shavha na khlotoms da we a ya
tshi lunguni, gwi ngwi ho vhu la wa vhasadi
ha nwa ndinginye a vho ngo Switka, nge wwi
vhasadi vha tshi toda muthoiwane, ndi hone
vhatonga vha tshi ira Ratombo, vhe xii ndi
Tshidlaya navhahura

End. S. 319